European Commission

SMERNICE ZA UČITELJE

Kako prepoznati dezinformacije in se odzvati nanje

ZADNJA POSODOBITEV: 28. januar 2021

Razcvet informacijske dobe je odločilno vplival na socialno, kulturno in politično izkušnjo vseh, ki smo odrasli v 20. stoletju. Izzivi in priložnosti, ki jih prinaša naslednje poglavje te zgodbe, ne bodo nič manj navdihujoči in zahtevni za mlade, ki odraščajo danes. Ne moremo predvideti, kaj bo prinesla prihodnost, lahko pa mladim zagotovimo orodja, ki jim bodo pomagala pri soočanju z njo.

Ena od razlik med svetom, ki ga bodo podedovali današnji šolarji, in tistim, ki so ga poznali njihovi starši, je razpoložljivost informacij. V demokratičnih družbah se taka odprtost šteje za veliko prednost. Po drugi strani pa vidimo, da je v napačnih rokah ta prednost lahko ogrožena s širjenjem nenamerno napačnih informacij ali celo namernih in načrtovanih dezinformacij. Zagotoviti, da se bodo mladi znašli med priložnostmi in nevarnostmi tega nenehno spreminjajočega se informacijskega okolja, ostaja eden od največjih izzivov, s katerimi se danes soočamo pri vzgoji in izobraževanju otrok.

Cilj te zbirke orodij je srednješolskim učiteljem zagotoviti vire, na podlagi katerih bodo z dijaki lahko razpravljali o nevarnostih slabih informacij. Zajema vprašanja, povezana z javnim zdravjem, demokracijo ter kulturnimi in pravnimi normami, na katerih temeljijo naše družbe. Vprašanja, ki se neizogibno porodijo, ko se poglobimo v razlikovanje med resnico in neresnico, nimajo absolutnih odgovorov. Toda ravno zmožnost spopadanja z negotovostjo in presoje na podlagi kritičnega mišljenja je tista, ki jo je pri mladih treba spodbujati.

S tem v mislih ta zbirka orodij za obravnavo pri učnih urah ne vsebuje vrste predpisanih načel ali aksiomov, temveč je gradivo zasnovano tako, da spodbuja razpravo. S pogovori in izmenjavami mnenj bodo imeli dijaki priložnost, da se preizkusijo v razčlenjevanju raznolikih informacij tako samostojno kot v okviru razprav s sovrstniki. To so ključna znanja in spretnosti, ki jih potrebujejo, da postanejo odgovorni državljani na spletu in v družbi nasploh. Dijaki bodo spoznali like, kot so Machiavelli, papež Urban II. in današnji zagovorniki teorije zarote QAnon. Študije primerov, ki temeljijo tako na zgodovinskih kot na tekočih dogodkih, bodo mladim pomagale prepoznati dezinformacije, ki se širijo v svetu okoli njih, obenem pa jih razložiti kot pojav, ki ni nov, temveč ima tudi zgodovinske vzporednice. Upamo, da bo to najstnikom v pomoč pri razvoju intelektualnih in osebnostnih spretnosti, ki jim bodo omogočile, da se bodo kot odrasli lahko spopadali z dezinformacijami.

Izobraževalno osebje ima v tej razpravi ključno vlogo. Od številnih v pedagoški skupnosti smo prejeli prošnje za gradivo o dezinformacijah. Upamo, da bo ta zbirka dragocen prispevek k širši razpravi glede izobraževanja o dezinformacijah. Naša metodologija temelji na lastnih izkušnjah, pridobljenih s preučevanjem dezinformacij in napačnih informacij v Evropski uniji ter odzivanjem nanje. Tako kot dijaki, ki jim je ta zbirka namenjena, se tudi mi nenehno učimo in premišljujemo o svojem pristopu. Veseli bomo povratnih informacij.

Pišite nam:
COMM-DISINFORMATION-TEAM@ec.europa.eu

Ta zbirka orodij je zasnovana tako, da mladim predstavi pojav dezinformacij. Spodbuja razumevanje nevarnosti, ki jih ta pojav predstavlja, pojasnjuje, kako lahko dijaki pridobijo več informacij in se pred tem pojavom zaščitijo, ter omogoča podrobnejšo obravnavo nekaterih primerov. Zbirka orodij je prosto dostopna in se lahko brezplačno uporablja v vseh izobraževalnih ustanovah. Čeprav jo je mogoče prikrojiti in prilagoditi kateri koli starostni skupini, so glavna ciljna skupina najstniki, stari od 15 do 18 let.

Način uporabe

Zbirka orodij je zasnovana tako, da se lahko obravnava v **eni ali dveh učnih urah** za povprečni razred **srednje šole**.

Predstavitev v programu PowerPoint vključuje povezave na več videoposnetkov na spletišču YouTube. Če načrtujete eno samo učno uro, bi morala biti že posnetek ali dva dovolj za razumevanje tematike – če imate čas ali če želite gradivo razporediti na več učnih ur, lahko uporabite tudi druge posnetke. Učitelj se lahko sam odloči, kateri videoposnetki bi bili najprimernejši za določeni razred in bi spodbudili najzanimivejše razprave.

Priporočene dejavnosti vključujejo naslednje:

Dejavnost	Najkrajši potrebni čas	Predlagano gradivo
Razumevanje dezinformacij (prosojnice 5–24)	45 minut	Predstavitev v programu PowerPoint, prepisi videoposnetkov, interaktivna razprava
Skupinsko delo (skupine po največ 5 ali 6) (prosojnica 25)	15–25 minut	Študije primerov (in predstavitev v programu PowerPoint kot referenca)
Skupinske predstavitve in razprava (prosojnica 25)	25 minut za vsako skupino	Študije primerov
Povzetek in priporočila za nadaljnje raziskave (prosojnice 26–34)	5 minut	Seznam virov

Če imate na voljo več časa, lahko razširite del o razumevanju dezinformacij (na primer tako, da več časa proučujete zunanje vire in z dijaki razpravljate o različnih primerih) ali namenite več časa skupinskemu delu.

- **Dezinformacije in nevarnosti, ki jih te pomenijo za družbo (prosojnice 6–10)**
  Opomba: *Ti primeri so gradivo, že pripravljeno za uporabo. Lahko poiščete druge študije primerov, ki so primernejše za vaše dijake, ali pa dijake prosite, naj po skupinah sami najdejo druge študije primerov. Ti primeri naj bodo predstavljeni čim bolj interaktivno.*

    - **Lažne raziskave in „proticepilsko“ gibanje** (družba zahteva, da ljudje v akademskih ustanovah upoštevajo visoke akademske standarde, zato je treba razumeti, zakaj so nujni).
    - **Mit o 5G in koronavirusu** (nedavni primer, kako lahko zlonamerni akterji izkoristijo krizne razmere, to pa lahko povzroči resnično škodo). Številne teorije zarote, ki se delijo na spletu

in drugod, trdijo, da so mobilna omrežja 5G povzročila pandemijo koronavirusa. To ne drži. 5G temelji na radijski frekvenci in ne ustvarja virusov.

- Zaradi **izbruha koronavirusa** so se pojavile številne napačne informacije, dezinformacije in teorije zarote, kar je povzročilo „informacijsko epidemijo“ oziroma poplavo informacij, ki je dobila zagon zaradi panike ljudi in obupanega iskanja odgovorov o preprečevanju, zdravilih in podobnem. Pogosto se te neresnične informacije širijo nenamerno, v številnih drugih primerih pa jih razširjajo akterji, ki poskušajo pridobiti več klikov z objavljanjem „vab za klik“ (skrbno oblikovanih naslovov in zgodb, ki pritegnejo pozornost).
- **Čustvena manipulacija** z uporabo igralcev, ki igrajo pretirano poudarjene „žrtve“ neke situacije, da bi se pri gledalcu vzbudila močna čustva, namesto da bi si ta ustvaril objektivno mnenje s spremljanjem verodostojnih virov novic.

- **Dva modela delovanja dezinformacij (prosojnice 11–15)**
  - **Motiviranje ljudi, da podprejo neko zamisel/gibanje** – lažne raziskave so spodbudile strah pred cepljenjem, zaradi česar se je povečalo število primerov ošpic. Omenite, da motivi vključujejo tudi politično korist, na primer vodenje kampanje blatenja pred volitvami ali vmešavanje tuje vlade v volitve druge države v korist lastnim geopolitičnim interesom.
  - **Pretirano poudarjanje razlik, da se ogrozi povezanost/solidarnost skupine** – težko je ciljati na močno in enotno skupnost; dezinformacije se uporabljajo za vnašanje razdora med ljudi ter pretirano poudarjanje notranjih razlik in obstoječih konfliktov ali polemik.

- **Kako delujejo dezinformacije (prosojnice 16–19)**
  - Vloga družbenih medijev
  - Tehnologija omogoča enostavno manipulacijo z informacijami in ustvarjanje novih oblik vsebin, ki jim je zelo enostavno verjeti.

- **Kako se odzvati na dezinformacije (prosojnice 20–24)**

  Kritično mišljenje pomeni, da je treba storiti naslednje:

  - Preverite **vsebino** – ali so dejstva in podatki točni? Ali je članek pristranski? Ali gre za objektivno novico ali mnenje?
  - Preverite **izvor** – ali ga poznate? Ali je URL videti nenavaden? Preverite stran „Vizitka“ – kdo je v ozadju? Kdo zagotavlja financiranje? Kaj pravijo drugi zaupanja vredni medijski viri?
  - Preverite **avtorja** – ali ta oseba obstaja? Če ne morete jasno razumeti, kdo je avtor, je najbrž lažna tudi preostala vsebina. Priznan novinar ima vedno dobre reference.
  - Preverite **vire** – ali avtor svoje trditve utemeljuje z viri? Ali so viri zanesljivi (na primer priznane in spoštovane medijske hiše, priznani strokovnjaki z zadevnega področja)? Ali so citirani strokovnjaki pravi izvedenci? Če so v zgodbi uporabljeni nejasni viri ali viri niso uporabljeni („nekateri menijo“), so lahko trditve v članku lažne.

- Preverite **slike** – slike imajo velik vpliv, z njimi pa je enostavno manipulirati. Z obratnim iskanjem slik lahko ugotovite, ali je bila slika že uporabljena v drugačnem kontekstu.
- ***Premislite, preden delite!*** Zgodba bi lahko izkrivljala resničnost, v njej bi lahko bili na primer stari dogodki postavljeni v drugačen kontekst, ali pa bi lahko bila satira. Naslov bi lahko bil oblikovan tako, da vzbuja globoka čustva.
- **Zavedajte se svojih predsodkov** – včasih je zgodba predobra ali preveč zabavna, da bi bila resnična. Globoko vdihnite, primerjajte z zanesljivimi viri in ohranite trezno glavo. Če preberete nekaj, zaradi česar ste jezni, prestrašeni ali žalostni, si poskusite vzeti trenutek, da se umirite, preden objavo delite.

- **Delo v skupinah in razprava o nekaterih značilnih primerih neresničnih informacij (prosojnica 25)**

Dijake razdelite v skupine po pet ali šest. Vsaki skupini dodelite študijo primera. Dijaki naj imajo na voljo približno 15 minut, da preberejo študijo primera in si ogledajo vprašanja, nato pa še 20–25 minut za predstavitev vsake skupine in razpravo v razredu.

- Nevarna nova teorija zarote, ki je povzročila kultno gibanje, ki se zdaj hitro širi v Evropi
- Izvleček iz Machiavellijeve knjige o „deli in vladaj“
- Neetično in zavajajoče oglaševanje „neverjetno učinkovitega“ zdravila X
- Govor Urbana II. na koncilu v Clermontu (1095), povezan s križarskimi vojnami
- Ljudska pravljica o pastirju in volku

Opomba: *Tudi ti primeri so precej klasične pripovedi in so predstavljeni kot gradivo, ki je že pripravljeno za uporabo. Lahko poiščete druge študije primerov, ki so primernejše za vaše dijake, ali pa dijake prosite, naj po skupinah sami najdejo študije primerov, npr. teorije zarote (svetu vlada George Soros / Bill Gates, vlade širijo COVID-19, nezemljani na Območju 51 itd.), lažne zdravstvene informacije, lažna dejstva o manjšinskih skupinah ...*

Za navdih:

- *Zbirka podatkov Poynter COVID-19: https://www.poynter.org/ifcn-covid-19-misinformation/*
- *Primeri iz zbirke podatkov EUvsDisinfo: https://euvsdisinfo.eu/disinformation-cases/*
- *Naslovne zgodbe – „Samo zato, ker je v trendu, še ne pomeni, da je res“: spletišče, ki preveri dejstva trendovskih zgodb: https://leadstories.com/*

- **Povzetek, namigi za več informacij in nacionalni viri (prosojnice 26–34)**

Vsebina zbirke orodij

- **Uvodna predstavitev** (v obliki PPT)
    a. Videoposnetki s spletišča YouTube, ki so vključeni v predstavitev, so v angleščini/ruščini, vendar so na voljo prevedeni prepisi.
    b. Razlage in opisi so na voljo v oddelku *Opombe* pod vsako prosojnico.
- **Pet študij primerov za delo v skupinah** z nalogami *(lahko se prilagodijo ali pa se uporabijo druge študije primerov)*
- **Namigi** (interaktivne igre, vodniki in viri) za več informacij

Druge zgodbe, ki se lahko obravnavajo

- **Ustvarjanje sovražnosti do Natovih vojakov z lažnimi zgodbami**
  https://vilniusinstitute.lt/en/lisas-case-repeated-german-soldiers-accused-of-rape/
  Čustveno nabite zgodbe običajno naredijo škodo hitreje, kot jih je mogoče nadzorovati. Te lažne zgodbe so običajno precej prepričljive.
- **Ruska televizija poskuša ZDA obtožiti za izbruh koronavirusa**
  https://www.themoscowtimes.com/2020/02/06/russian-tv-runs-conspiracy-theory-blaming-trump-for-coronavirus-a69189
  https://www.youtube.com/watch?v=JQRmacSHXoo
  Oddaja ruske nacionalne televizije je objavila teorijo zarote, po kateri naj bi bili za izbruh koronavirusa krivi vlada ZDA in ameriška podjetja, ki stremijo za dobičkom.

European Commission

STUDIJA PRIMERA ST. 1

NARAŠČAJOČI VPLIV „Q“

Ozadje

Kaj imajo skupnega nekdanji ameriški predsednik Barack Obama, nekdanja ameriška državna sekretarka in predsedniška kandidatka Hillary Clinton, francoski predsednik Emmanuel Macron, pevka Lady Gaga, picerija Comet Ping Pong v Washingtonu, ustanovitelj Microsofta Bill Gates in igralec Tom Hanks? Po mnenju privržencev teorije zarote QAnon so vsi del satanističnega kroga, ki vodi trgovino z otroki, v njem pa sodelujejo znane osebe ter politične in poslovne elite; nekdanjega ameriškega predsednika Donalda Trumpa naj bi vojaški generali rekrutirali, da bi razkril to mrežo, imenovano tudi „globoka država“, in končal njen nadzor nad vlado in mediji. Teorijo na spletu razširja anonimna oseba, ki se predstavlja kot „Q“ in trdi, da je visoki uradnik v ameriški vladi z dostopom do informacij z najvišjo stopnjo zaupnosti.

Teorija QAnon se je prvič pojavila na obrobnih spletnih oglasnih deskah, kot sta 4chan in 8chan, pri čemer so se prve objave pojavile že leta 2017, od takrat pa se je močno razširila med uporabniki družbenih omrežij, kot so Facebook, Twitter, YouTube in druge glavne platforme. Ključna značilnost gibanja QAnon, ki je omogočila njegovo hitro širjenje, je njegov participativni značaj: „Q“ na oglasnih deskah redno objavlja namige (znane tudi kot „Q Drops“) ter privržence poziva, naj opravijo svoje raziskave, da razkrijejo skrivnost in resnico, ki se skriva za različnimi teorijami. Od konca leta 2019 se je gibanje QAnon razširilo na evropska spletišča, strani, v skupine in račune ter se združilo z lokalnimi gibanji, pri čemer se je prilagodilo lokalnim diskurzom in kontekstom, zlasti v Nemčiji, Franciji, Italiji in Združenem kraljestvu. Tudi že obstoječe skupine, kot so *Gilets Jaunes* v Franciji ali skrajno desna gibanja v Nemčiji, so v nekaterih primerih prevzele navedbe gibanja QAnon. Mogočna „globoka država“, ki je v središču Q-jevih navedb, naj ne bi poznala meja, pri čemer lokalni privrženci gibanja QAnon elite in politike, kot je Emmanuel Macron, opisujejo tudi kot „lutke globoke države“ ali navajajo obtožbe, kot je ta, da nemška vlada vodi skrivno pedofilsko mrežo.

Ni presenetljivo, da je pandemija COVID-19 še poslabšala stvari, saj so bili ljudje doma in zato veliko več časa preživljali na internetu, ob tem pa so bili pogosto nezadovoljni z omejitvami in ukrepi, ki so jih njihove vlade sprejele za obvladovanje izbruha (nošenje mask, omejevanje socialnih stikov, omejitve gibanja in potovanj). V zvezi s tem so navedbe gibanja QAnon zajemale vse od teorij, da je koronavirus biološko orožje, ki ga je sprostila „globoka država“, do tega, da naj bi Bill Gates načrtoval pandemijo, da bi uvedel množična cepljenja in nadziral svetovno prebivalstvo.

Neobvezno

Oglejte si ta videoposnetek in izvedite svojo hitro raziskavo o gibanju QAnon.

Vprašanja za razpravo

- Ali lahko prepoznate skupno temo navedb gibanja QAnon, ki se širijo v ZDA in Evropi?
- Zakaj je gibanje QAnon „privlačno“ za privržence? V čem se razlikuje od drugih teorij zarote?
- Ali lahko opredelite druge trenutke v zgodovini, kritične dogodke, ki so sprožili podobne valove teorij zarote in dezinformacij po celinah? Kaj imajo skupnega?
- Glede na našo prejšnjo razpravo o ciljih akterjev, ki širijo dezinformacije, pojasnite, kako lahko po vašem mnenju tuje sile navedbe gibanja QAnon uporabijo za napad na Evropo in jo prikažejo kot šibkejšo.

European Commission

STUDIJA PRIMERA ST. 2

DIVIDE ET IMPERA

(„DELI IN VLADAJ“)

Zgodba

[..] Poveljnik bi si moral med drugim na vse mogoče načine prizadevati, da **vnese razdor med sile svojega sovražnika**, in sicer tako, da ta postane sumničav do svojih mož, ki jim je zaupal, ali pa tako, da mu da povod za razdelitev svojih sil, zaradi česar bo postal šibkejši.

Prva metoda se doseže z opazovanjem stvari nekaterih tistih oseb, ki so mu blizu, kot to velja v vojni, da rešijo svojo lastnino, preživijo svoje otroke ali brezplačno zadovoljijo svoje druge potrebe. Saj veste, kako je Hanibal, ki je požgal vsa polja okrog Rima, ukazal, da morajo ostati nedotaknjena le polja Fabija Maksima. Saj veste, kako je Koriolan, ko je z vojsko prišel pred Rim, pustil posesti plemstva nedotaknjene ter požgal in oropal posesti plebejcev. [..]

Kar zadeva delitev sovražnikovih sil, ni nobenega zanesljivejšega načina, kot da del vaših sil napade državo, tako da bo (ta država), ker bo prisiljena iti v obrambo, vojno opustila. [..] Tit Didij, ki je imel v primerjavi s sovražnikom majhno vojsko, je pričakoval legijo iz Rima, ki jo je hotel sovražnik prestreči na poti.

Da bi to preprečil, je Tit v svoji vojski razširil glas, da se želi naslednji dan spopasti s sovražnikom. Nato je sprejel ukrepe, s katerimi je nekaterim zapornikom omogočil pobeg. Zaporniki so poročali o konzulovem ukazu glede boja naslednji dan, zaradi česar je sovražnik opustil svoje načrte glede prestrezanja legije, da ne bi oslabil svojih sil. Tako se je Tit zaščitil. S to metodo ni razdelil sovražnikovih sil, ampak podvojil svoje.

Nekateri so, da bi razdelili sovražnikove sile, tem silam dovolili, da vstopijo v njihovo deželo in zavzamejo številna mesta, pri čemer so se z namestitvijo straž na poti te sile oslabile. Ko so sovražnika tako oslabili, so ga napadli in premagali.

Nekateri drugi so se, ko so želeli zavzeti eno provinco, tako prepričljivo pretvarjali, da napadajo drugo, da so tisto, kjer ni bilo strahu, da bodo napadli, premagali, preden ji je sovražnik lahko priskočil na pomoč. Ker sovražnik ni prepričan, ali se boste vrnili na kraj, ki ste mu prvič grozili, tega kraja ne sme zapustiti, da bi pomagal drugemu, in ga zato pogosto tudi ne brani. [..]

Vir: Wikisource, Book 6 of The Art of War (6. knjiga Pomenkov o vojaški obrti), Niccolò Machiavelli, 1675, v angleščino prevedel Henry Neville (prilagojeno).

Vprašanja za razpravo

1. Kako bi lahko lažne informacije pomagale v vojnih časih? Kako lahko nasprotnikova negotovost postane prednost?
2. Ali je etično lagati v vojnem času? Ali je etično lagati v mirnem času?
3. Zakaj je zmaga nad razdeljenimi silami verjetnejša?
4. Kako je Evropska unija kot organizacija zaradi brexita šibkejša?
5. Ali lahko navedete vsaj tri vprašanja, na katera države EU, ki so članice že dlje časa, gledajo precej drugače kot tiste, ki so se pridružile šele pred kratkim? Ali je zaradi teh razlik EU kot organizacija šibkejša ali močnejša?

Citat

Migranti in begunci niso igralne figure na šahovnici človeštva. Gre za otroke, ženske in moške, ki iz različnih razlogov zapustijo ali so prisiljeni zapustiti svoje domove ter si delijo legitimno željo, da bi vedeli in imeli, predvsem pa bili več.

Vir: Papež Frančišek, poslanica za 100. svetovni dan migrantov in beguncev.

Naloga

Nekateri begunci iz svoje domovine v EU ne bežijo iz političnih ali varnostnih razlogov, ampak iz drugih razlogov. So ekonomski migranti, kar je povsem drugačen pravni status, in EU vidi razlike med temi situacijami.

Na žalost včasih nimamo „popolne rešitve“, kako razlikovati med temi skupinami. Še več, z dezinformacijami lahko take odločitve prikažemo kot neprimerne in nehumane.

Predstavljajte si dve različni situaciji:

a) sirski vojni begunec **ne sme** priti v vašo državo in je poslan nazaj v Sirijo;

b) država EU **sprejme** pakistanskega ekonomskega migranta, ki se mu za dve leti zagotovijo namestitev in socialne ugodnosti.

Pojasnite, kako bi ti situaciji povečali napetost med prebivalstvom EU. Kateri tuji nasprotniki EU bi lahko imeli korist od take nestabilnosti?

European Commission

STUDIJA PRIMERA ST. 3

PREVARE Z ZDRAVILI SO LAHKO ZELO NEVARNE ZA VAŠE ZDRAVJE

Zgodba

[..] Za številne nove izdelke, ki so namenjeni starejšim potrošnikom, se trdi, da izboljšujejo spomin, za nekatere pa se celo namiguje, da lahko odpravijo ali zaustavijo demenco in Alzheimerjevo bolezen – čeprav uradna znanost še ni našla zdravila. Te trditve začenjajo vzbujati pozornost regulatorjev in zakonodajalcev.

„V peklu je posebno mesto za vsakogar, ki trži prehranska dopolnila z lažnimi trditvami, da zdravijo Alzheimerjevo bolezen ali demenco – toda proizvajalci počnejo ravno to," je izjavila senatorka Claire McCaskill (demokratka iz Misurija), podpredsednica posebnega odbora senata ZDA za staranje. Leta 2015 je Claire McCaskill 15 trgovcem na drobno poslala dopise, s katerimi je želela pridobiti informacije o njihovih politikah in postopkih za trženje prehranskih dopolnil, potem ko je izvedela za prehransko dopolnilo Brain Armor, ki ga oglašujejo kot „zaščito" pred Alzheimerjevo boleznijo, demenco in možgansko kapjo.

Novembra 2015 je ameriško ministrstvo za pravosodje napovedalo nacionalni pregled več kot 100 proizvajalcev in prodajalcev prehranskih dopolnil. Podjetjem so očitali, da podajajo neutemeljene trditve o marsičem, od zdravljenja Alzheimerjeve bolezni do zdravil za ljudi, odvisne od zdravil proti bolečinam.

Zvezna komisija za trgovino (FTC) je leta 2016 sklenila poravnavo s kalifornijskim podjetjem, ki je trdilo, da eno od njegovih prehranskih dopolnil lajša simptome, povezane z menopavzo, vključno z vročinskimi oblivi in povečanjem telesne teže. Agencija je sklenila poravnavo tudi z dvema trgovcema s prehranskimi dopolnili, ki sta trdila, da lahko njuna izdelka preprečita sivenje las ali jim povrneta naravno barvo.

Zvezni tožilci so leta 2020 uspešno zaključili postopek zoper lastnike podjetja za prehranske izdelke s sedežem v Dallasu, ki je tržilo izdelek za hujšanje, imenovan OxyElite Pro, povezan z izbruhom hepatitisa in bolezni jeter. Med žrtvami: 48-letna Sonnette Marras s Havajev, mati sedmih otrok, ki je umrla po zaužitju prehranskega dopolnila leta 2013.

Vir: Bilten AARP, junij 2016. AARP (Ameriško združenje upokojencev) je neprofitna, nepristranska organizacija, ki ljudi spodbuja, da sami izberejo, kako bodo živeli v starosti.

Vprašanja za razpravo

6. Zakaj so ljudje pripravljeni verjeti dvomljivim obljubam neetičnih proizvajalcev?
7. Kakšna je razlika med znanstvenimi medicinskimi podatki in posameznimi pričevanji, ki se običajno uporabljajo za trženje prevar z zdravili?
8. Zakaj so lažna zdravila običajno namenjena manj izobraženim ali starejšim potrošnikom? Kako lahko ljudem v teh kategorijah pomagamo, da ne nasedajo goljufivim tehnikam trženja takih zdravil?
9. Kdo je finančno zainteresiran za širjenje takih goljufivih informacij? Kako zaslužijo denar od prevaranih potrošnikov?
10. Kateri bi lahko bili najboljši protiukrepi (razen sodnih postopkov), zaradi katerih take prevare ne bi bile uspešne?

Citat

Prestrašen človek se oprime vsake bilke.

Vir: pregovor.

Naloga

Naredite seznam farmacevtskih izdelkov v dveh kategorijah: prehranska dopolnila v prosti prodaji (brez recepta) in zdravila na recept.

Pojasnite glavne razlike med temi izdelki glede naslednjih vidikov:

- so rezultat temeljitega razvojnega procesa;
- uradni nadzor nad proizvodnim procesom;
- zahteve glede prodajnega mesta;
- poprodajna podpora in druge faze.

Opišite, kako EU (in organi v državah članicah) ščitijo potrošnike pred manipulacijami v zvezi z zdravstvenimi storitvami/izdelki.

European Commission

STUDIJA PRIMERA ŠT. 4

GOVOR PAPEŽA URBANA II. IN KRIŽARSKE VOJNE

Govor Urbana II. na koncilu v Clermontu, 1095

Grški cesar Aleksej se je leta 1094 ali 1095 obrnil na papeža Urbana II. s prošnjo za pomoč z zahoda v boju proti Turkom, ki so zavzeli skoraj celotno Malo Azijo. Urban je na koncilu v Clermontu nagovoril veliko množico ter vse pozval, naj gredo na pomoč Grkom in Palestino osvobodijo izpod oblasti mohamedancev.

[..] Čeprav ste, o Božji sinovi, bolj trdno kot kdaj koli prej obljubili, da boste ohranili mir med seboj in cerkvene pravice, vas čaka še pomembno delo. Na novo povzdignjeni z božjim posredovanjem morate moč svoje pravičnosti usmeriti v nekaj drugega, kar zadeva vas in Boga.

Pohiteti morate na pomoč svojim na Vzhodu živečim bratom, saj nujno potrebujejo vašo pomoč, ki jim je bila pogosto obljubljena. Kajti, kakor vas je večina že slišala, so jih napadli Turki in Arabci, ki so osvojili ozemlje Romunije [grškega imperija] vse do obale Sredozemskega morja in Helesponta na zahodu, ki se imenuje Roka sv. Jurija. Zavzeli so številne dežele teh kristjanov in jih premagali v sedmih bitkah. Mnoge so pobili in ujeli, uničili so cerkve in opustošili imperij.

Če jim dovolite, da to nekaj časa nekaznovano počnejo še naprej, bodo še bolj napadali verujoče v Boga. Zato vas prosim, ali bolje rečeno, Gospod vas prosi, da vi, oznanjevalci Kristusa, to oznanjate povsod in prepričate vse ljudi katerega koli stanu, pehotne vojake in viteze, bogate in revne, naj se vendar odpravijo, dokler je še čas, kristjanom na pomoč in preženejo to podlo ljudstvo iz dežel naših prijateljev. To pravim vam, ki ste tu, in to naročam tudi tistim, ki jih ni tu: Kristus tako ukazuje.

[..] Vsem, ki bodo odšli na pot in tam umrli, naj bo to na kopnem, na morju ali v boju s pogani, bodo oproščeni vsi grehi. To odpuščanje jim podeljujem z oblastjo, ki jo imam od Boga samega. Kakšna sramota, da bi to zaničevanja vredno in podlo ljudstvo, ki časti demone, zmagalo nad ljudstvom, ki ima vero vsemogočnega Boga in nosi častno ime kristjanov! Kakšni bodo očitki samega Gospoda, če ne boste pomagali tistim, ki z nami izpovedujejo krščansko vero!

Tisti, ki so do sedaj vojevali nepošteno osebno vojno proti vernim, naj se zdaj obrnejo proti nevernikom in z zmago končajo vojno, ki bi se morala začeti že dolgo tega. Tisti, ki so bili do sedaj roparji, naj postanejo vitezi. Tisti, ki so se do sedaj bojevali proti svojim bratom in sorodnikom, naj se zdaj pošteno borijo proti barbarom, in tisti, ki so se do sedaj za majhne denarje bojevali kot najemniki, naj zdaj dobijo večno nagrado. Tisti, ki so izmučili svoje telo in dušo, naj se potrudijo za dvojno čast. Glejte! Tu bodo žalostni in ubogi, tam pa bogati. Tukaj bodo sovražniki svojega Gospoda, tam pa njegovi prijatelji. Tisti, ki gredo, naj ne odlašajo s potjo, temveč oddajo svoja zemljišča v najem in zberejo denar za svoje stroške; in takoj ko se bo končala zima in bo prišla pomlad, naj se željno podajo na pot z Bogom kot vodnikom.

Vir: A Source Book for Mediæval History. Selected documents illustrating the History of Europe in the Middle Age, O. J. Thatcher, E. H. McNeal, New York, 1905.

Vprašanja za razpravo

1. Kateri so „sveti“ razlogi za križarski pohod, ki jih navaja papež Urban II.?
2. Kateri so resnični razlogi za papeževo prošnjo?
3. Zakaj je bil ta javni govor takrat tako mogočen in vpliven?
4. Kakšen bi bil odziv „Turkov in Arabcev“ takrat ... in danes?
5. Katere možnosti navzkrižnega preverjanja so bile takrat (leta 1095) na voljo na območju, ki ga je nadzorovala katoliška cerkev?

Naloga

Napišite odgovor (govor) nasprotnikov Alekseja v Mali Aziji. Naslovljen naj bo na vse morebitne udeležence križarskih vojn.

European Commission

ŠTUDIJA PRIMERA ŠT. 5

IZRABLJANJE ZAUPANJA LJUDI ZA ŠIRJENJE LAŽNIH INFORMACIJ

Zgodba

NEKOČ je živel mlad pastir, ki je pasel svoje ovce ob vznožju gore blizu temnega gozda. Ves dan je bil precej osamljen, zato se je domislil načrta, s katerim bi prišel do družbe in razvedrila.

Odhitel je navzdol proti vasi in na ves glas zaklical: „Volk, volk!“ Vaščani so mu prihiteli na pomoč in nekateri so z njim ostali precej časa. To je fanta tako razveselilo, da se je čez nekaj dni zatekel k isti zvijači in vaščani so mu spet priskočili na pomoč.

Toda kmalu zatem je volk dejansko prišel iz gozda in začel preganjati ovce. Deček je seveda zavpil: „Volk, volk!“, in to še glasneje kot prej. Vendar so tokrat vaščani, ki jih je pastir že dvakrat potegnil za nos, mislili, da jih deček želi spet preslepiti, in nihče se ni zganil, da bi mu priskočil na pomoč. Zato se je volk nemoteno mastil z dečkovo čredo ovac. Ko se je deček pritožil, mu je modri mož iz vasi dejal: „Lažnivcu nihče ne verjame, tudi ko govori resnico.“

Vprašanja za razpravo

11. Zakaj je sploh mogoče zavajati ljudi? Kateri so glavni razlogi? // Pomanjkanje drugih informacij, pomanjkanje virov, pomanjkanje kritičnega mišljenja
12. Kako lahko izobrazba pomaga ljudem pri zoperstavljanju lažem?
13. Ali je laganje dolgoročna strategija? Kako se običajno konča?
14. Kakšne so možne rešitve za pastirja po krizi? Kako lahko obnovi zaupanje (če sploh)?
15. Ali ste v šoli že slišali kakšno podobno zgodbo o „lažnem alarmu“? Kako so podobne lažnim pojasnilom (npr. „bil sem bolan“, „ni bilo avtobusa“)? Kakšne so potencialne dolgoročne posledice?

Citat

Nekatere ljudi lahko zavajate ves čas in nekaj časa lahko zavajate vse ljudi, ne morete pa ves čas zavajati vseh ljudi.

Vir: neznani avtor, pozno 19. stoletje.

Naloga

Ustvarite (ali opišite po spominu) situacijo, ko znani nacionalni medijski kanali uporabljajo isto strategijo „lažnega alarma“. Pojasnite, kako se zaupanje zlorablja za širjenje lažnih informacij. Uporabite citat, primeren za vašo situacijo.